

Wójcik, Henryk

Historia Związku Nauczycielstwa Polskiego w powiecie łęczyckim 1905-2005

Notatki Płockie 50/4-205, 32-42

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HISTORIA ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO W POWIECIE ŁĘCZYCKIM 1905–2005

I. Rys historyczny Związku Nauczycielstwa Polskiego

Z walką o szkołę polską wiąże się zjazd postępowego nauczycielstwa ludowego Królestwa Polskiego w Pilaszku k. Łowicza, który odbył się 1 X 1905 r. Na zjazd przybyło 80 osób. Wśród uczestników odnotowujemy takie osobistości jak: Stefania Sempołowska, Bronisław Chróścicki, Karol Klimek, Zygmunt Nowicki – przewodniczący zebrania¹.

Wśród uczestników zjazdu byli także absolwenci Seminarium Nauczycielskiego w Łęczycy, m.in. Karol Klimek, Stanisław Paliński i Józef Perzyna². Powołano Związek Nauczycieli Ludowych /ZNL/.

W przyjętych na zjeździe odezwach główny akcent położony został na walce o swobodę nauczania w języku polskim.

Na przełomie 1916 i 1917 r. nauczyciele szkół elementarnych w byłym zaborze rosyjskim powołali do życia Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskich Szkół Początkowych /ZNPSP/, któremu przewodniczył Karol Klimek³.

W wyniku zbieżności programowych doszło do zjednoczenia się dwóch największych organizacji związkowych nauczycieli szkół powszechnych tj. Związku Polskich Nauczycieli Ludowych /ZPNL/ w Krakowie (przewodniczący – Stanisław Nowak) i Zrzeszenia Nauczycieli Polskich Szkół Początkowych /ZNPSP/ (przewodniczący – K. Klimek).

Uchwałę o zjednoczeniu podjęto w dniu 13. kwietnia 1919 r. w przeddzień tzw. Sejmu Nauczycielskiego.

Nowa organizacja przyjęła nazwę Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych /ZPNP/ i w swej działalności nawiązywała do postępowych tradycji organizacji nauczycielskich. Prezesem został Stanisław Nowak. Struktura organizacyjna w ZPNP tj. ogniska, oddziały powiatowe i okręgi została przejęta ze ZPNL. Z pewnymi modyfikacjami, głównie spowodowanymi zmianą podziału administracyjnego kraju przetrwała do dzisiaj.

ZPNP pomagał w tworzeniu nowej państwowości polskiej, odegrał ważną rolę w rozwoju oświaty, upowszechniał postępową myśl pedagogiczną, organizował kursy dla nauczycieli i wydawał wiele czasopism pedagogicznych. Polski Związek Nauczycielski /PZN/ przekształciła się w Związek Zawodowy Nauczycieli Polskich Szkół Średnich, a później w Wyższych /ZZNPSSiW/. W 1930 r. z połączenia ZPNP i ZZNPSSiW powstał Związek Nauczycielstwa Polskiego /ZNP/, który swą nazwę zachował do dzisiaj, z wyjątkiem lat 1948 - 1957, kiedy używano nazwy Związek Zawodowy Nauczycielstwa Polskiego /ZZNP/.

Przed drugą wojną światową ZNP skupiał ponad 50 tys. członków, prowadził Instytut Pedagogiczny i liczne kursy wakacyjne dla nauczycieli; posiadał majątek ok. 10 mln zł, wydawał łącznie 39 czasopism, był jedną z najbardziej postępowych i dynamicznych organizacji; zorganizował cztery Kongresy Pedagogiczne: w Poznaniu w 1929 r., w Wilnie w 1931 r., we Lwowie w 1933 r., w Warszawie w 1939 r.

W okresie okupacji hitlerowskiej ZNP działał jako Tajna Organizacja Nauczycielska /1939-1945/.

W lutym 1945 r. ZNP wznowił jawną działalność. ZNP brał aktywny udział w odbudowie szkolnictwa, doszkalananiu nauczycieli oraz w upowszechnianiu doświadczeń pedagogicznych, rozwijał żywą działalność socjalną i kulturalną wśród członków. Uczestniczył w tworzeniu i realizacji założeń reform szkolnictwa. W 1968 r. zrzeszał ok. 500 tys. członków, skupionych w ponad 5 tys. ognisk i zakładowych organizacji związkowych; posiadał kilkadziesiąt obiektów wczasowo - leczniczych i domów nauczycielskich, wydawał centralnie 6 czasopism⁴.

Głównym organem prasowym był „Głos Nauczycielski” wydawany od 1917 r.

II. Działalność Związku w powiecie łeczyckim do 1939 r.

Łęczycza była ważnym ośrodkiem oświatowym w Królestwie Kongresowym. To tutaj w 1862 r. powstała Szkoła Powiatowa Pedagogiczna. Od 1872 r. na ziemiach polskich w, zaborze rosyjskim, utworzono osiem seminariów nauczycielskich o tryletnim cyklu nauczania. Pięć dla Polaków – w Jędrzejowie, Łęczycy, Siennicy, Solcu i Wymyślinie (między Lipnem a Sierpcem)⁵.

Do 1915 r. szkołę ukończyło 600 nauczycieli, którzy podejmowali pracę w szkołach elementarnych⁶.

Warto odnotować, że 4 marca 1905 r. w Seminarium Nauczycielskim w Łęczycy wybuchł strajk szkolny, w którym uczestniczyli wszyscy uczniowie. Młodzież ogłaszając na apelu strajk oświadczyła na piśmie: „Porzucamy naukę w szkole, podobnie jak w innych szkołach i nie wracamy do niej aż: 1) szkoła będzie polska z charakteru i języka, 2) szkoły będą dostępne dla wszystkich ...”. Radykalizował się również ruch wśród czynnych nauczycieli szkół elementarnych.

O aktywności Związku Nauczycieli Ludowych na Ziemi Łeczyckiej wskazywać mogą kontakty organizatorów zjazdu w Pilaszku z czynnymi nauczycielami i kursantami Seminarium Nauczycielskiego w Łęczycy. Bronisław Szwałm, który wstąpił do Seminarium Nauczycielskiego w Łęczycy w 1910 r. tak pisze we wspomnieniach: „W pierwszą niedzielę czerwca 1911 r. do Łęczycy przy-

jechali starsi koledzy: K. Klimek i L. Suda. Na dawnym Grodzisku Tumskim obaj wygłosili płomienne przemówienia do kolegów trzeciego kursu, którzy za kilka dni jako absolwenci opuszczają seminarium. Wskazywali na przyszłe obowiązki i zadania nauczyciela ludowego w krzewieniu oświaty i kultury na głuchej wsi polskiej...⁷.

W marcu 1917 r. zarejestrowano Oddział Zrzeszenia Nauczycieli Polskich Szkół Początkowych w Łęczycy⁸ jako jeden z pierwszych w kraju.

W „Głosie Nauczycielskim” z 1917 r. (Nr 2) czytamy, że 29 czerwca odbył się w Łęczycy zjazd miejscowego Oddziału Zrzeszenia Nauczycieli Polskich Szkół Początkowych /ZNPSP/. Z Zarządu Głównego ZNPSP na zjazd przybył K. Klimek, którego i zebranych powitał Józef Maciejewski z Łęczycy. Zjazdowi przewodniczył Barański z Gostkowa. K. Klimek wygłosił referaty o organizacji i zadaniach nauczycielstwa. Podkreślił konieczność stworzenia silnej organizacji nauczycielskiej oraz przedstawił dotychczasową działalność Zrzeszenia. Liczba członków dochodziła wówczas do sześciu tysięcy. Powiedział m.in.: „Nauczyciel polski, stojąc wobec odradzającej się Ojczyzny, wybitną rolę odegrać ma i odegrać ją będzie musiał... Przyszła Polska opierać się będzie na ludzie miejskim i wiejskim, na nim więc pracę swoją podjąć ma nauczycielstwo ludowe”.

Podjęto też uchwały, że każdy członek zaprenumeruje „Głos Nauczycielski” i, że należy poczynić kroki w celu poprawy bytu materialnego nauczycieli.

Delegatami na Zjazd Zrzeszenia wybrano Solską z Łęczycy i Barańskiego z Gostkowa, który jednocześnie został przewodniczącym Zarządu Oddziału ZNPSP. Zastępcą przewodniczącego wybrano Solską, Skarbnikiem J. Maciejewskiego.

Udział w zjeździe Prezesa ZG ZNPSP należy odczytywać jako wyraz szczególnej sympatii dla kolegów i Ziemi Łęczycyckiej.

Rangę tego zjazdu podnosi fakt, że informacja o nim oraz wystąpienie Prezesa ZG ZNPSP K. Klimka znalazło się w Nr. 2 „Głosu Nauczycielskiego” /miesięcznik/. Można śmiało powiedzieć, że był to manifest nowego związku, który po raz pierwszy trafił do wszystkich nauczycieli polskich szkół powszechnych byłego zaboru rosyjskiego.

K. Klimek był redaktorem odpowiedzialnym „Głosu Nauczycielskiego”.

W roku 1919 utworzone zostało, po raz pierwszy w dziejach, województwo łódzkie. Powiat łęczycycki obejmował obszar ponad 1300 km².

Według pierwszego spisu powszechnego z dnia 30 IX 1921 r. na 122 422 osoby zamieszkałe w powiecie łęczycyckim ponad 32 000 osób powyżej 16 roku życia to analfabeci⁹.

Inspektor Szkolny w Łęczycy sprawował nadzór pedagogiczny nad szkołami w całym powiecie i był podporządkowany Kuratorowi Okręgu Szkolnego Warszawskiego (dla województw warszawskiego i łódzkiego). W każdym województwie działały Zarządy Okręgowe, w powiecie łęczycyckim ponad 32 000 osób powyżej 16 roku życia to analfabeci⁹.

Brak pełnej i szczegółowej dokumentacji archiwalnej

na wszystkich szczeblach struktury organizacyjnej ZNP utrudnia, czy wręcz uniemożliwia, dogłębne poznanie problematyki działalności związku w mijającym stuleciu. Zachowały się jednak pewne dokumenty, które pozwalają przybliżyć problemy, z którymi borykali się nauczyciele i działacze związkowi.

W Archiwum Zarządu Głównego ZNP w Warszawie, teczka z 1922 r., znajduje się pismo kierowane do Zarządu Głównego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych następującej treści: „Niniejszym zawiadamiamy, że dnia 9 kwietnia 1922 r. odbyło się zebranie delegatów Ognisk, na którym ukonstytuowano prezydium nowego Zarządu Powiatowego. Na przewodniczącego wybrano kol. Stefana Skupieńskiego z Leśmierza, na zastępcę kol. Władysława Bartzaka z Tumu, na skarbnika kol. Jadwigę Cieślakównę i na sekretarza kol. Jana Janczewskiego, oboje z Łęczycy. Dnia 21 kwietnia 1922 r. odbyło się posiedzenie, na którym dokoptowano na sekretarza kol. Józefa Luksa z Łęczycy.

Wszelką korespondencję do Oddziału prosimy kierować do sekretarza Józefa Luksa, Aleje 3 Maja 3¹⁰.

Był to adres prywatnego mieszkania. Brak bliższych danych o działalności tego Zarządu oraz o pracy w podstawowych ogniwach związku – ogniskach. Do 1939 r. Związek nie posiadał żadnego pracownika etatowego. Najwięcej informacji pochodzi z Ogniska w Łęczycy. Na jesieni 1923 r. liczyło ono 22 członków. Przez wiele lat prezesem Ogniska był Julian Gietner, a sekretarzem Jan From. Prenumerowano wtedy 19 egzemplarzy „Głosu Nauczycielskiego”. Stan ilościowy członków ogniska nie ulegał większym zmianom. W 1924 r. w Łęczycy była jedna szkoła jednoklasowa i dwie sześcioklasowe. W 1924 roku odbyły się dwa walne zebrania Ogniska i 9 posiedzeń Zarządu. Omawiane zagadnienia to: samorząd szkolny, kasa samopomocy, ujednoczenie programów, uniezależnienie od administracji, dokształcanie nauczycieli, lekcje jako jednostka metodyczna. Organizowano odczyty o powstaniu listopadowym i styczniowym. Nauczyciele wygłaszali również odczyty dla robotników i żołnierzy¹¹.

W piśmie kierowanym do Zarządu Głównego ZNPSP Zarząd Ogniska napisał: „W odpowiedzi na załącznik do okólnika nr 2 oświadczamy, że do Chrześcijańsko-Narodowego Stowarzyszenia Nauczycielskiego nikt nie należy¹².”

Skład Zarządu Ogniska z 1929 r. przedstawiał się następująco:

prezes – Julian Gietner, zastępca – Władysław Kwapisz, sekretarz – Kazimiera Łukawiecka, skarbnik – Helena Rydlewska¹³.

W dniu 4 listopada 1922 r. został wybrany Zarząd Ogniska w Górze Św. Małgorzaty w składzie: prezes – Jan Waclawski, zastępca – Józef Maciejewski, sekretarz – Stanisław Wąsowski, skarbnik – Roman Kawczyński.

Stan Ogniska na dzień 1 stycznia 1924 r. liczył 13 osób, w tym 5 nauczycielek.

Szkoły były zlokalizowane w następujących miejscowościach: Góra Św. Małgorzaty – trzyklasowa, Tum, Marynki, Mierzyn, Orszewice, Sługi i Zagaj – jednoklaso-

we. W 1923 r. Ognisko wpłaciło 60 tys. marek polskich na „Dom Zdrowia” w Zakopanem, 950 tys. marek na fundusz Wdów i Sierot oraz ponad 2,5 miliona marek do Zarządu Głównego¹⁴.

Odbyło się sześć posiedzeń Zarządu, 11 zebrań ogólnych i 12 lekcji pokazowych. Dwunastu nauczycieli wzięło udział w kursach wakacyjnych. Ognisko współpracowało ze Stowarzyszeniem Spożywczym, Kasą Pożyczkowo-Oszczędnościową i Spółdzielnią Mleczarską. Zorganizowano wycieczkę do cukrowni, kurs dla dorosłych i choinkę noworoczną¹⁵.

Pierwsze wiadomości o Ognisku w Grabowie pochodzą z 1927 r. Liczyło ono 21 członków – 11 mężczyzn, 10 kobiet. Prezesem był Franciszek Helpa¹⁶. Szkoły podstawowe funkcjonowały w następujących miejscowościach: Grabów – sześcioklasowa (10 nauczycieli), Sobótka – dwuklasowa (2 nauczycieli), Besiekiery, Byszew, Chorki, Kadzidłowa, Ksawerów, Nagórki, Osiny, Pieczew, Wygorzele – jednoklasowe.

Sytuacja materialna nauczycieli uległa znacznemu pogorszeniu. W 1929 r. podniesiono składkę emerytalną z 3 do 5%, podatek dochodowy o 10% i cofnięto 15% dodatek do uposażeń. Trudne warunki życia nauczycieli pogorszyła ustawa tzw. jędrzejowiczowska z 1932 r. Wprowadzono m.in. kategorie nauczycieli: bezpłatni praktykanci, kontraktowi i mianowani. Te działania spotkały się z ostrą krytyką ze strony nauczycieli. Reperkusją na te poczynania władz w 1931 r. ze ZNP występują Helena Dziedzic i Jan Sroka – oboje z Seminarium Nauczycielskiego.

Treść pisma H. Dziedzic: „Wobec obniżki płacy nie mogę płacić dość wysokiej składki, zresztą stanowisko Związku w sprawach zawodowych i szkolnych nie zadawała mi, wobec czego proszę o skreślenie mnie z listy członków”¹⁷.

Mimo niezadowolenia części nauczycieli, należy uznać, że ogniska ZNP działały prężnie.

Zajmowały się nie tylko działalnością związkową, ale także szeroko pojętym propagowaniem oświaty i kultury. Na posiedzeniu Ogniska w Łęczycy w dniu 16 IX 1934 r. mówiono o organizacji chórów, przedstawień teatralnych, tworzeniu bibliotek, a także uruchomieniu Kasy Samopomocy. Na walnym zebraniu Oddziału ZNP 15 IV 1934 r., w obecności 125 członków, powołano sekcje pedagogiczną, oświaty, prasową i kierowników szkół powszechnych. Związek liczył w całym powiecie 235 członków skupionych w 13 ogniskach (wyłącznie nauczycieli).

Oto one: 1. Dalików - Chociszew - Piaskowice (trzy gminy), 2. Grabów, 3. Gostków, 4. Leśmierz, 5. Łęczycza, 6. Mazew, 7. Ozorków, 8. Poddębice, 9. Piątek, 10. Tkaczew, 11. Topola, 12. Tum, 13. Witonia.

ZNP miał 9 bibliotek z ponad 900 woluminami.

Dokonano wyboru zarządu: S. Skupieński – prezes, Z. Karolakowski, J. Gietner i Z. Bednarek – członkowie¹⁸. Kadencja władz Związku wynosiła dwa lata.

W części sprawozdawczej podano także, że w 1933 r. Ogniska odbyły 87 posiedzeń, w samorządzie lokalnym pracuje społecznie 56 członków Związku.

Mimo dużej aktywności nauczycieli w radach gmin, znacznemu ograniczeniu uległy wydatki na oświatę w bu-

dżetach gmin. Pogorszyły się warunki pracy nauczycieli w kraju i w powiecie:

- 1) stałe zmniejszanie stanu ilościowego nauczycieli,
- 2) w szkołach wyżej zorganizowanych prowadzenie nauki w klasach z liczbą 50 - 70 dzieci.

Warunki lokalowe większości szkół były fatalne. Znaczna część dzieci pozostawała poza obowiązkiem szkolnym.

W dniu 16 IX 1934r. w Szkole Powszechnej Nr 1 w Łęczycy odbyło się zebranie przewodniczących ognisk i referentów ogniskowych (nauczycieli prowadzących doskonalenie zawodowe w ramach konferencji rejonowych). Delegaci złożyli sprawozdanie ze Zjazdu Krajowego ZNP w Warszawie. Przyjęto plan pracy dla Sekcji Pedagogicznej na rok szkolny 1934/35. Oto niektóre problemy:

1. Zebranie materiału dotyczącego historii powiatu, stosunków gospodarczych i przejawów kulturalnych,
2. Zagadnienia drugoroczności,
3. Zasady klasyfikacji i promowania uczniów,
4. Tworzenie bibliotek,
5. Zaopatrywanie szkół w pomoce naukowe,
6. Współpraca z organizacjami społecznymi,
7. Organizowanie kursów doszkalających,
8. Urządzanie przedstawień teatralnych,
9. Organizowanie chórów¹⁹.

Warto odnotować, że Okręgowe Zjazdy Delegatów ZNP w Łodzi odbywały się z udziałem przedstawicieli wszystkich ognisk w województwie.

IV Okręgowy Zjazd Delegatów Ognisk ZNP odbył się w dniu 14 maja 1933 r. w sali Rady Miejskiej miasta Łodzi (ul. Pomorska 10). W województwie ZNP liczył 5 tysięcy nauczycieli szkół powszechnych i średnich²⁰.

Prezesa okręgu, podobnie jak w oddziałach, wybierano bezpośrednio.

W latach 1936-1937 następuje konsolidacja działań w ruchu zawodowym na wszystkich jego szczeblach. Szykanowanie Związku przez władze sanacyjne wynikało z faktu nie przystąpienia do Obozu Zjednoczenia Narodowego. We wrześniu 1936 r. odbyło się wspólne zebranie Zarządu Oddziału ZNP w Łęczycy i członków Związku Zawodowego Pracowników Samorządu Terytorialnego oraz w dniu 31 stycznia 1937 r. walne zebranie nauczycieli powiatu łęczyckiego, na którym delegat Zarządu Okręgu ZNP w Łodzi wygłosił referat na temat konsolidacji ruchu zawodowego w Polsce²¹.

W dniu 30 IX 1937 r. następuje zawieszenie Zarządu Głównego ZNP w Warszawie i wyznaczenie kuratora. W skali kraju 80% ognisk poparło strajk okupacyjny pracowników ZG ZNP. Uczyniły to też wszystkie ogniska ZNP powiatu łęczyckiego.

Nieustępliwość nauczycieli, radykalizacja ich żądań, bojkot kuratora Musioła, wsparcie ze strony innych związków zawodowych doprowadziło do złamania postawy rządu wobec ZNP. 2 lutego 1938 r. odbył się w Krakowie, z udziałem także przedstawiciela Oddziału ZNP w Łęczycy, Nadzwyczajny Zjazd Delegatów. Dotychczasowy prezes ZG Jan Kolanko zrezygnował na rzecz Z. Nowickiego, który przewodniczył zjazdowi w Pilaszowie.

Dziennik Ludowy pisał po Zjeździe m.in.

1. Przebieg Zjazdu wykazuje, że nauczycielstwo jest grupą ideologicznie zwartą, przywiązaną do swojej organizacji, jej tradycji i ideologii, gotową bronić niezależności Związku w sposób nieustępliwy.
2. Wszelkie próby terroru, dywersji, szantażu, rozbicia, zdemoralizowania nauczycielstwa rozbiły się o jego jednolitą i zwartą postawę²².

24 kwietnia 1938 r. w Szkole Powszechnej Nr 1 w Łęczycy odbyło się Nadzwyczajne Walne Zebranie Oddziału Powiatowego ZNP. Porządek przewidywał:

- 1) Wybory delegata na Zjazd Krajowy
- 2) Powzięcie uchwały w sprawie opodatkowania
- 3) Wolne wnioski

Zawiadomienie podpisali: S. Skupieński – prezes, J. Luks – sekretarz. W sierpniu 1938 r. odbył się ostatni przed wybuchem drugiej wojny światowej Zjazd Krajowy ZNP. Trudno ustalić kto był delegatem z powiatu łęczyckiego.

Stan organizacyjny oświaty w końcu 1938 r. w powiecie łęczyckim był następujący:

Pełnych szkół podstawowych siedmioklasowych (III stopnia) – 19, II stopnia – 21, I stopnia (jednoklasówki) – 72, a uczyło 312 nauczycieli, w tym 161 nauczycielek²³.

Prawie wszyscy należeli do ZNP. Do związku przyjmowano wyłącznie nauczycieli.

Istniało również w Łęczycy jedno Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące.

III. Okres wojny i okupacji 1939-1945

Tajne nauczanie

W latach okupacji hitlerowskiej powiat łęczycki włączony został do niemieckiego obszaru Warthegau (Kraj Warty). Od strony wschodniej graniczył z Generalną Gubernią. Działalność konspiracyjna rozwijała się w bardzo trudnych warunkach. Złożyło się na to wiele przyczyn, a m.in. stosunkowo liczna grupa niemieckiej mniejszości, prawie całkowite wykluczenie Polaków z administracji lokalnej, liczne, o szerokim zasięgu akcje wysiedleńcze ludności polskiej, a także obostrzony reżim administracyjno - polityczny i policyjny.

W początkowym okresie okupacji władze niemieckie zezwoliły na uruchomienie nielicznych szkół polskich, zakazano jednak nauczania historii, geografii Polski oraz śpiewu. Zajęcia miały być prowadzone w duchu lojalności do państwa niemieckiego.

Już 18 I 1940 r. ukazało się zarządzenie landrata powiatu łęczyckiego, E. Vogla, nakazujące w ciągu trzech dni zamknięcie polskich szkół²⁴.

Odpowiedzią nauczycieli było tajne nauczanie. Rozpoczęło się ono jeszcze przed zamknięciem szkół i polegało na uzupełnieniu nauki dzieci i młodzieży z tych przedmiotów, które zostały zakazane lub ograniczone.

W pierwszym okresie zorganizowaną akcję tajnego nauczania podjęła w Łęczycy podziemna organizacja – Komenda Obrońców Polski, utworzona w Lublinie 25 IX 1939 r. rozkazem generała brygady W. Orlik-Rukemana.

W styczniu 1940 r. podporucznik rez., nauczyciel, członek Komendy Hufca ZHP - Mieczysław Frontczak, objął kierownictwo kolportażu prasy i organizacji tajnego nauczania. Naukę prowadzono na trzech poziomach: szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum. Już 1 II 1940 r. grupę liczącą 12 uczniów nauczali M. Frontczak i absolwent gimnazjum Adam Bednarek, głównie w mieszkaniach dzieci. Do 15 IX 1942 r. zrealizowano program klas V, VI i VII szkoły powszechnej oraz klasy pierwszej gimnazjum. Dzieci złożyły egzamin przed komisją w osobach: Adama Bednarka, Tadeusza Dralewskiego i Michała Kowalskiego. Otrzymały wypisane na maszynie świadectwa, które po wojnie uznały polskie władze szkolne. Edukacją młodzieży w dwu 15 - osobowych grupach zajmował się Z. Piotrowski. Kompletu prowadzono do 1942 r.²⁵

We wrześniu tego roku zaprzestano także nauki w zakresie szkoły powszechnej. Ścigani przez gestapo opuścili Łęczycę M. Frontczak, T. Dralewski i M. Kowalski udając się do Generalnej Guberni /GG/. Do tajnego nauczania włączyli się absolwenci liceum i starszych klas gimnazjalnych: Zofia i Stanisław Macudzińscy, Zdzisław Kowalczyk, Otylia Kubiak, I. Tomczak – Żelaźniewicz i inni.

Od października 1941 r. do czerwca 1942 r. w tajnym nauczaniu uczestniczyli: S. Kuropatwińska, Zofia Wojtczak, Jadwiga Grodzka, W. Prędotka-Kotarska i ksiądz J. Kobziński. W Poddębicach – Henryk Leszczyński, w Modnej – Irena Tokarska, w Parzęczewie – Halina Helman, w gminie Grabów – Józef Gryglewski.

Największym ośrodkiem tajnego nauczania był Ozorków, gdzie objęto nim 268 dzieci, z tego 60 było nauczanych przez Pelagię Maciejewską²⁶.

W marcu i kwietniu 1940 r. doszło do masowych aresztowań inteligencji, w tym nauczycieli i działaczy społecznych.

W czasie wojny, do końca 1944 r., Niemcy osadzili w powiecie łęczyckim 21.617 przesiedleńców niemieckich ze Wschodu oraz kilka tysięcy urzędników z rodzinami z III Rzeszy, w tym 1040 w Łęczycy. Ponadto żyło tutaj ponad 500 volksdeutsche, z tego ok. 250 w Łęczycy. Osadnikom tym kosztem wysiedlonych Polaków i Żydów zapewniono dobre warunki mieszkaniowe i bytowe. Silna inwigilacja ludności polskiej doprowadziła do zaniechania tajnego nauczania w końcu 1942 r.²⁷

W niemieckich obozach koncentracyjnych zostało zamordowanych ponad 60 nauczycieli powiatu łęczyckiego, w tym 11 nauczycieli szkoły żydowskiej /nr 3 w Łęczycy/ zginęło w Chełmie nad Nerem.

Martyrologia nauczycieli łęczyckich została przedstawiona w różnych publikacjach. Dla upamiętnienia zamordowanych nauczycieli została w listopadzie 1966 r. odsłonięta na budynku byłego Seminarium Nauczycielskiego w Łęczycy tablica następującej treści: „Ich prochy nie pozwolą zapomnieć i przebaczyć. Nauczycielom pomordowanym przez zbrodniarzy hitlerowskich w latach 1939-1945 w Jubileuszowym Roku 1000-lecia Państwa Polskiego. 1966 rok. Nauczyciele Ziemi Łęczyckiej”²⁷

Ogółem zginęło 20% nauczycieli powiatu łęczyckie-

go, 32 osoby były aresztowane i więzione, 28 osób wysiedlono, a 30 wywieziono na przymusowe roboty do Niemiec.

IV. ZNP w latach 1945-1975

Powojenna sytuacja w ZNP w powiecie łęczyckim była trudna. Część działaczy związkowych została przez hitlerowców wymordowana. Odbudowy Związku podjął się Jan Kapa przy współudziale Franciszka Jaszczaka i Władysława Olszaka. Prezesem pierwszego powojennego Zarządu Oddziału ZNP został J. Kapa. Pierwszym powojennym Inspektorem Szkolnym był Wiktor Waclawski, który funkcję tę pełnił do 1947 r.

Nauczyciele, członkowie ZNP, zajęli się odbudową i rozwojem szkolnictwa. Inspiracją do ich wyjątkowego wysiłku był niespotykany w dziejach entuzjizm społeczeństwa polskiego z uzyskanej niepodległości²⁸.

Z tułaczki wojennej nauczyciele powiatu łęczyckiego wracali przez cały 1945 r. i mimo że w pierwszych dniach po wyzwoleniu było ich niewielu, podjęli się trudu odbudowy wszystkich placówek oświatowych w powiecie. Duże zrozumienie dla szybkiej odbudowy oświaty w mieście Łęczycy okazywał burmistrz Stanisław Grabiszewski, dawny nauczyciel Seminarium Nauczycielskiego w Łęczycy i starosta łęczycki Stanisław Kwapisz oraz przewodniczący Powiatowej Rady Narodowej Józef Zarębski, dyrektor Liceum Pedagogicznego, a następnie Władysław Strzelecki²⁹.

Spontaniczność i ogromne zaangażowanie towarzyszyło nauczycielom, rodzicom, młodzieży, władzom lokalnym w tworzenie placówek oświatowych, ich wyposażenie od podstaw w dostępny sprzęt szkolny i pomoce naukowe. Szkoła to nie tylko uczniowie i nauczyciele, to również programy nauczania, podręczniki, zeszyty, pomoce naukowe, izby lekcyjne, biblioteka, pracownie, ławki i przysłowiowa kreda. Z relacji ówczesnych nauczycieli i uczniów wynika, że brakowało dosłownie wszystkiego. Okupant hitlerowski zniszczył biblioteki szkolne. Izby lekcyjne były puste, podręczników nowych jeszcze nie było, brakowało zeszytów i kredy. Uczniowie pisali na czym się dało, przeważnie na jednostronnie zapisanych w języku niemieckim drukach i afiszach. Nauczyciele tworzyli również programy szkolne. Ze wszystkich stron zgłaszali się, nie bacząc na warunki, nauczyciele. Ci z pełnymi i niepełnymi kwalifikacjami, ci młodzi i ci, którzy już przed wojną przeszli w stan spoczynku. W zniszczonych ubraniach, wygłodniali, nie mający często dachu nad głową, ale pełni żaru, podejmowali pracę w szkole.

W Łęczycy już w dniu 29 I 1945 r. rozpoczęła działalność Szkoła Powszechna Nr 1. Jej pierwszym kierownikiem został Jakub Wrzask. Inauguracja zajęć w Szkole Powszechniej Nr 2 odbyła się 12 II 1945 r. Kierownikiem została K. Łukawiecka. Nominację na stanowisko kierownika Szkoły Ćwiczeń otrzymała 20 II 1945 r. Janina Żegocka. Państwowe Koedukacyjne Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące zainaugurowało zajęcia 6 III 1945 r., jego pierwszym dyrektorem był J. Wrzask, łącząc to stanowisko z funkcją wyżej wspomnianą. W dniu 6 IV 1945 r. rozpoczęły się zajęcia kursu pedagogicznego. Dyrekto-

rem został Józef Zarębski, który od 1 IX 1945 r. był dyrektorem Liceum Pedagogicznego³⁰.

Wielkie zasługi w odbudowie szkolnictwa podstawowego i średniego w mieście mieli ponadto: J. Grodzka, F. Jaszczak, J. Kapa, H. Kindlarska, R. Kittel, J. Rejment, L. Wencel i Z. Wojtczak. Wśród aktywnych organizatorów szkół w innych miejscowościach powiatu byli m.in.: M. Frontczak, W. Olszak, A. Klimkiewicz, B. Kaczmarek, M. Szajner, Jerzy i Józef Lewandowscy, A. Stoczyński, J. Dudczak, T. Drwalewski, A. Tokarski, M. Kowalski, St. Michalski, I. Dobiecki, H. Leszczyński i St. Fliśniak.

Należy podkreślić duże zasługi F. Jaszczaka w opracowanie elementarza dla dzieci klas pierwszych i jego wykonanie w drukarni Feliksa Szlaskiego. Elementarz ten był rozprowadzany w powiecie łęczyckim i kutnowskim. W Łęczycy dystrybucją podręcznika zajęła się księgarnia „Obrona” działająca pod patronatem ZNP.

Reaktywowane w 1945 r. szkoły miały strukturę wprowadzoną ustawą z 1932 r. Szkolnictwo dzieliło się na trzy szczeble: powszechny, gimnazjalny i licealny. Na szczeblu szkoły powszechnej wyróżniano szkoły trzech stopni. Podział ten był szczególnie krzywdzący dla młodzieży wiejskiej, gdyż uniemożliwiał jej ukończenie pełnej szkoły 7-klasowej. Od 1933 r. szkoła średnia była dwustopniowa. Obejmowała 4-letnie gimnazjum i 2-letnie liceum ogólnokształcące lub 3-letnie liceum zawodowe.

5-letni okres wojny spowodował, że do klas pierwszych szkoły powszechnej trafiały dzieci, które ukończyły 10-12 rok życia. Zróżnicowanie wiekowe dotyczyło wszystkich klas i typów szkół. Począwszy od września 1945 r. organizowano, przez dwa lata dla dzieci i młodzieży przerośniętej, przyspieszony cykl nauczania realizując w ciągu roku szkolnego program dwu klas. Dla ludzi starszych otwierano wieczorowe szkoły dla dorosłych. Pierwszą taką szkołę uruchomiono w Łęczycy 15 IV 1945 r. Następną w Ozorkowie i dalej w innych większych miejscowościach powiatu³¹.

Nauczyciele powiatu łęczyckiego włączyli się aktywnie w likwidację analfabetyzmu. W krótkim czasie nastąpiła pełna odbudowa oświaty w powiecie łęczyckim, który funkcjonował w granicach z 1939 r. Otuchy do zwiększonego wysiłku dodawały także uchwały Ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego w Łodzi z 1945 r.

Zasady powszechności, bezpłatności i jednolitości oświaty wpisywały się dobrze w dążenia ZNP z okresu międzywojennego. Nie udało się w powiecie, ani w kraju, tuż po wojnie uruchomić 8-klasowych szkół powszechnych ze względu na kadrowych, lokalowych i finansowych, choć wszystkie trzy szkoły powszechne w Łęczycy już w 1947 r. miały klasy ósme.

Wśród różnych działań ZNP w pierwszych latach powojennych ważną była troska o zapewnienie minimum egzystencji nauczycielom i ich rodzinom. Z miast i wsi wyjechało przed wyzwoleniem blisko 30 tysięcy osadników niemieckich, którzy zabrali ze sobą cały dobytek. Opustoszały duże gospodarstwa rolne, mieszkania w miastach. Powroty Polaków, w tym i nauczycieli trwały kilka miesięcy. Szczególnie trudna była sytuacja materialna nauczycieli tuż po wojnie w 1945 r. Wg zachowa-

nych dokumentów w 1946 r. prezes Ogniska ZNP w Witoni Ignacy Piaskowski rozdawał nauczycielom naftę, wójt zboże, a przydział skóry na obuwiu rozdzielano poprzez losowanie. Nauczyciele z Poddębic jeździli aż do Kuratorium w Łodzi, aby pobierać artykuły żywnościowe i odzież. Podobnie było w innych ogniskach. W późniejszych latach sytuacja aprowizacyjna uległa poprawie, interwencja Związku nie była już konieczna.

Uchwałą Zjazdu Krajowego w Poznaniu w 1948 r. zmieniona zostaje nazwa związku na Związek Zawodowy Nauczycielstwa Polskiego.

W 1948 r. przewodniczącym Oddziału ZZNP wybrany został Jan Nowakowski, sekretarzem Henryk Fajndt, skarbnikiem Dionizy Kuźniak. W pierwszych latach powojennych ogniska w powiecie łęczyckim zajmowały się głównie następującymi problemami: aprowizacji, samopomocy koleżeńskiej, działalności pedagogicznej, głównie organizacji konferencji rejonowych, rozwijania życia kulturalnego w środowisku, udziału w czynach społecznych itp. Ogniska dysponowały budżetem, który stanowił 10% składki członkowskiej i dotacji z Zarządu Oddziału.

W 1949 r. zlikwidowane zostały ogniska związkowe. W ich miejsce utworzono Zakładowe Organizacje Związkowe (w szkołach o pięciu i większej liczbie nauczycieli). Nauczyciele z mniejszych szkół łączyli się w Międzyzakładowe Organizacje Związkowe. Głównym celem ZOZ i MOZ było organizowanie szkolenia ideologicznego dla nauczycieli. W powiecie łęczyckim powstało ogółem 40 ZOZ i MOZ. Zrzeszały one 436 członków³².

Znaczącym wydarzeniem był Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Oddziału ZZNP odbyty w maju 1950 r. w Ozorkowie. Na Zjazd przybył przewodniczący ZG ZZNP Wojciech Pokora oraz przedstawiciele Zarządu Okręgowego ZZNP, władze administracyjno-polityczne powiatu i Inspektor Szkolny Aleksander Klimkiewicz, który tę funkcję pełnił w latach 1947-1954. Związek liczył wówczas 481 członków, w tym 289 kobiet; do PZPR należało 102, ZSL – 30, SD – 21 osób. Zjazd skupił się na następujących kwestiach: doszkąlanie nauczycieli (duża liczba nauczycieli niewykwalifikowanych), socjalno-bytowych, słabej pracy ZOZ i MOZ, braku podręczników szkolnych. Wybrano 15-osobowy Zarząd Oddziału ZZNP w Łęczycy. Przewodniczącym został Zbigniew Nowakowski, wiceprzewodniczącym Ignacy Dobiecki, sekretarzem Stanisława Stalka, skarbnikiem Józef Stasiak, przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Jakub Dudczak. Delegatami na Zjazd Krajowy zostali: Zb. Nowakowski i A. Klimkiewicz³³.

Już w kwietniu 1951 r. obowiązki przewodniczącego przejął I. Dobiecki, sekretarza Janina Rejment. Od 1 lutego 1952 r. funkcję przewodniczącego pełniła Janina Pachnawska. W lutym 1953 r. odbył się kolejny zjazd sprawozdawczo-wyborczy ZZNP Oddziału w Łęczycy. Uczestniczyło 52 delegatów i 20 zaproszonych gości m.in. I Sekretarz KP PZPR w Łęczycy R. Witkowski i zastępca przewodniczącego PPRN Stefan Żemigala. Zarząd Okręgu w Łodzi reprezentował Stanisław Żurawiński. Delegaci dobrze ocenili pracę przewodniczącego i sekretarza. Nauczyciele skarżyli się na kłopoty z kupnem i do-

stawą opału. Władze oczekiwały od nauczycieli pełniejszego włączenia się w pracę polityczną, głównie na wsi. Postanowiono organizować więcej wycieczek krajoznawczych. Przewodniczącą została ponownie J. Pachnawska, wiceprzewodniczącym H. Fajndt, sekretarzem J. Rejment, przewodniczącym KR J. Dudczak. 1 IX 1953r. przewodniczącym Oddziału został Zygmunt Wójcik.

Powołano wówczas nową komisję samokształcenia ideologicznego w składzie: przewodniczący Henryk Stokwiszewski, członkowie: Zdzisław Podwysocki, Bogdański, Czesław Wasiak, A. Klimkiewicz i Piotr Krzesiński. Odpowiedzialnym za organizację szkolenia ideologicznego był Kazimierz Majchrzak – nauczyciel, pracownik etatowy związku. W listopadzie 1953 r. przewodniczącym Oddziału został H. Stokwiszewski³⁴.

W tych złożonych czasach dobrze układała się współpraca Związku z Wydziałem Oświaty PPRN. Umocniło ją przybycie do Łęczycy we wrześniu 1954 r. nowego Inspektora Szkolnego (Kierownika Wydziału Oświaty) Antoniego Graczyka, który pracował na tym stanowisku do 1968 r. tj. do przejścia na emeryturę.

Październik 1956 r. to czas wielkich przemian społeczno-politycznych w kraju. Wraz z nimi dokonywały się głębokie przeobrażenia w nauczycielskiej organizacji związkowej zapoczątkowane listopadowym plenum ZG ZNP w 1956 r. i zakończone na VI Krajowym Zjeździe Delegatów w grudniu 1957 r. Zjazd przywrócił organizacji nazwę Związek Nauczycielstwa Polskiego /ZNP/. Już w 1956 r. uległy likwidacji ZOZ i MOZ, podstawowym ogniwem związku było znowu ognisko. W listopadzie 1956 r. H. Stokwiszewski przekazał funkcję prezesa Oddziału J. Kapie.

Począwszy od 1958 r. w ramach działań Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich powiat Łęczycy utrzymywał ścisłe związki z powiatem Skwierzyna w woj. zielonogórskim. Zaowocowało to wymianą delegacji Inspektoratu Szkolnego, ZNP, instytucji kultury i organizacji społecznych obu powiatów. Odbywały się spływy nauczycieli powiatu łęczyckiego po Obrze i wspólne konferencje rejonowe nauczycieli. Oddział Powiatowy ZNP w Skwierzynie w 1961 r. przekazał Oddziałowi ZNP w Łęczycy znaczek związkowy wypleciony przez nauczycieli Technikum Wikliniarskiego w Skwierzynie. Stanowił on znaczący element dekoracji wielu konferencji i zjazdów ZNP. Dziś zdobi lokal Oddziału Powiatowego ZNP w Łęczycy. Od początku lat sześćdziesiątych odbywały się spotkania z młodymi nauczycielami organizowane przez Zarząd Oddziału ZNP. Nauczyciele mieli okazję spotkać się z władzami powiatu, działaczami związkowymi i inspektorem szkolnym. Atmosfera tych spotkań była wyjątkowo koleżeńska. Każdy rozpoczynający pracę nauczyciel otrzymywał przy tej okazji biblioteczkę, na którą składały się wydawnictwa pedagogiczne, pomocnicze materiały dydaktyczne i do pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą, słowniki, albumy oraz inne pozycje, w tym z literatury pięknej³⁵.

Z inicjatywy Zarządu Oddziału ZNP w związku z przygotowaniem do wprowadzenia 8-klasowej szkoły podstawowej zorganizowany został kurs wakacyjny dla 30 nauczycieli zajęć praktyczno-technicznych z powia-

tów kutnowskiego, łęczyckiego i poddębickiego. Zakwaterowanie i wyżywienie w internacie Liceum Pedagogicznego w Łęczycy, zajęcia w pracowniach tejsze szkoły. W trakcie roku szkolnego 1961/62 kursanci przyjeżdżali dwa razy w miesiącu na dwudniowe zajęcia sobotnio-niedzielne. W końcu grudnia 1961 r. uzyskali zaświadczenia o ukończeniu kursu i możliwości kontynuowania nauki w Studium Nauczycielskim w Łowiczu z zaliczeniem jednego semestru. Z tej okazji skorzystali prawie wszyscy słuchacze. Kierownikiem naukowym kursu był wiceprezes Zarządu Oddziału ZNP w Łęczycy Henryk Wójcik. Otwarcia i zamknięcia kursu dokonał Prezes Zarządu Okręgu ZNP w Łodzi-wojew. A. Łuczak³⁶.

W 1958 r. Oddział ZNP w Łęczycy uzyskał lokal w budynku Komitetu Powiatowego PZPR, Pl. T. Kościuszki 1, składający się z pomieszczenia biurowego i dużej sali świetlicowej. W sąsiednich pomieszczeniach ulokowana została Powiatowa Biblioteka Pedagogiczna. W sali świetlicowej odbywały się zebrania plenarne Związku, spotkania z nauczycielami, zajęcia świetlicowe oraz ćwiczenia nauczycielskiego (związkowego zespołu muzycznego). Telewizor marki „Duerer”, jeden z pierwszych w Łęczycy (1960 r.) przyciągał wieczorami liczne grono nauczycieli i mieszkańców miasta.

Obchody dnia nauczyciela począwszy od 1957 r. przypadające na dzień 20 listopada były prawdziwym świętem. Odbywały się w kinie „Górnik” z udziałem ok. 400 nauczycieli. Były przemówienia władz oświatowych, politycznych i administracyjnych, życzenia od organizacji społecznych współpracujących ze szkołą, występy artystów, wspólny obiad a wieczorem w świetlicy internatu Liceum Pedagogicznego bal do białego rana. Wyróżniający się w pracy pedagogicznej i związkowej otrzymywali nagrody pieniężne, odznaczenia państwowe i Odznaki Honorowe ZNP (do 1975 r. wręczono ich 77)³⁷. Część nauczycieli miasta Łęczycy otrzymywała decyzje o przydziale nowych mieszkań z budownictwa komunalnego. W początkach lat sześćdziesiątych ilość takich decyzji dotyczyła 6-8 rodzin nauczycielskich rocznie. W tym zakresie Prezydium MRN w Łęczycy respektowało stanowisko Związku i Wydziału Oświaty PPRN. Połowa decyzji dotyczyła młodych nauczycieli szczególnie małżeństw. Rozwój budownictwa mieszkaniowego w Łęczycy w tym czasie był związany z budową kopalni rud żelaza. Dużą uwagę przywiązywano do spraw mieszkaniowych. Dla nauczyciela mieszkanie nie jest tylko miejscem życia i wypoczynku ale i miejscem pracy. Mimo prawa nauczycieli pracujących na wsi do bezpłatnego mieszkania, zdarzały się częste przypadki, że nauczyciele musieli dopłacać właścicielom mieszkań. W miastach Łęczycy i Ozorkowie, gdzie budownictwo komunalne rozwijało się dobrze władze związkowe wyjednywały przydziały preferencyjne dla nauczycieli. Od lat siedemdziesiątych droga do mieszkania w mieście wiodła przez spółdzielnię mieszkaniową. Z zasady nauczyciel otrzymywał mieszkanie po ok. 5 latach oczekiwania.

W marcu 1960 r. zmarł J. Kapa. Funkcję prezesa przejął W. Olszak. Nadzwyczajny Zjazd Delegatów odbył się 2 października 1960 r. nowym prezesem Oddziału ZNP został Z. Wójcik. W maju 1961 r. odbył się kolejny Zjazd

Delegatów ZNP, który funkcję prezesa powierzył W. Olszakowi, wiceprezesa Henrykowi Wójcikowi (zatrudniony w Oddziale na 2/3 etatu, odpowiedzialny za pracę pedagogiczną Związku w powiecie), sekretarza Jakubowi Dudczakowi (pełny etat), skarbnika Janowi Grabarczykowi (główny księgowy Wydziału Oświaty). W zjeździe uczestniczyli m.in. Adam Kotliński – sekretarz ZG ZNP i Aleksy Norwiński – sekretarz Zarządu Okręgowego ZNP w Łodzi, oraz władze powiatu.

W 1961 r. w Oddziale ZNP w Łęczycy trwały przygotowania do zjazdu absolwentów Seminarium Nauczycielskiego i Liceum Pedagogicznego, który odbył się w dniach 6-7 października 1962 r., w setną rocznicę powołania w Łęczycy jednego z pięciu w Królestwie Kongresowym zakładu kształcenia nauczycieli. Zjazd zgromadził ponad 300 absolwentów – tych sprzed 1915 r., z okresu międzywojennego i powojennego. W Zjeździe udział wzięli m.in.: Minister Oświaty – Wacław Tułowiecki, Prezes ZG ZNP – Józef Kwiatek, Kurator OSŁ – Jerzy Wachnik, Prezes Zarządu Okręgowego Łódź Województwo – Antoni Łuczak. Na Zjazd przybyła liczna reprezentacja władz politycznych i administracyjnych województwa łódzkiego, powiatu i miasta Łęczycy. Liceum Pedagogiczne w Łęczycy otrzymało sztandar ufundowany przez absolwentów oraz szkole nadano imię Grzegorza Piramowicza (tego samego patrona miało Seminarium Nauczycielskie w Łęczycy w okresie międzywojennym). Z trybuny Zjazdu Minister Oświaty W. Tułowiecki po raz pierwszy oficjalnie zakomunikował, że czas funkcjonowania liceów pedagogicznych dobiega końca³⁸. Nowa reformowana szkoła 8-klasowa potrzebuje nauczycieli specjalistów kształconych w studiach nauczycielskich i szkołach wyższych. Zapowiedź ta spotkała się z niezadowolaniem uczestników. Ponadto Zjazd zobowiązał Zarząd Oddziału ZNP w Łęczycy by w kulminacyjnym okresie obchodów Millenium na budynku byłego seminarium nauczycielskiego odstąpić tablicę upamiętniającą zamordowanych przez Niemców nauczycieli powiatu.

W 1963 r. odbył się następny zjazd Delegatów Oddziału ZNP. Organizacyjnie i merytorycznie zjazd był dobrze przygotowany. Frekwencja delegatów wynosiła 54,2%. Wielu delegatów miało w tym czasie konsultacje na kontynuowanych studiach zaocznych. Wówczas nauczyciele masowo podwyższali swe kwalifikacje.

Prezesem Oddziału został Ryszard Topolski, wiceprezesem Halina Kaniewska. Na pozostałych funkcjach nie zaszły żadne zmiany³⁹.

Powiat łęczycki w 1955 r. uległ zmniejszeniu w związku z utworzeniem powiatu poddębickiego. Do 1973 r. funkcjonowały następujące ogniska ZNP: Grabów, Góra Św. Małgorzaty, Gieczno, Helenów, Parzęczew, Piątek, Świnice Warckie, Leźnica Mała, Topola Królewska, Witonia, Łęczycza 2 ogniska, Ozorków 2 ogniska. Ogółem Oddział skupiał 14 ognisk. Wg stanu na 1 stycznia 1964 r. w powiecie pracowało 602 nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących, 23 nauczycieli zawodu, 38 wychowawczyń przedszkoli, 2 etatowych bibliotekarzy, 13 lekarzy i higienistek szkolnych, 36 pracowników biurowych, 197 pracowników obsługi, 9 osób nadzoru pedagogicznego. Razem 927 osób, z tego 642 kobiety (69%), nauczycieli

do lat 25 – 146, w tym 139 kobiet. Nauczycieli należących do ZNP było 669, w tym 521 kobiet. Członków PKZP – 632. Z wykształceniem wyższym było 69 nauczycieli, po SN – 111. emerytów należących do ZNP odnotowano 40⁴⁰.

Lata 1958-1970 wskazują na dynamiczny rozwój oświaty. Podwyższeniu uległ stopień organizacyjny szkół, powstały nowe szkoły średnie w Łęczycy – Technikum i Zasadnicza Szkoła Górnicza oraz Technikum Łączności w miejsce zlikwidowanego Liceum Pedagogicznego, w Ozorkowie – Liceum Ogólnokształcące, w Piątku – Technikum i Zasadnicza Szkoła Mechanizacji Rolnictwa, które w 1964 r. otrzymały nowy obiekt tzw. „tysiąclatkę” w ramach obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Na wsiach powstały szkoły przysposobienia rolniczego. Rozpoczął się wyraźny proces feminizacji zawodu nauczycielskiego.

W kwietniu 1966 r. odbył się Zjazd Delegatów, który wyłonił nowy Zarząd w składzie: Jan Kaczmarek – prezes, H. Kaniewska i Tadeusz Gałązka – wiceprezesa, Michał Kowalski – sekretarz. J. Dudczak przeszedł na zasłużoną emeryturę⁴¹.

Obchody 60-lecia ZNP i Tysiąclecia Państwa Polskiego były inspiracją do wytężonej pracy organizacyjnej, pedagogicznej, kulturalno-oświatowej i sportowej.

Organizatorami rejonowych konferencji pedagogicznych w Oddziale ZNP byli: Henryk Wójcik /1959-62/ i Halina Kaniewska /1962-71/.

W roku szkolnym 1966/67 funkcję przewodniczących rejonów konferencyjnych pełnili: Tadeusz Gałązka, Roman Kittel, Kazimierz Rybarkiewicz, Bogdan Zduńczyk, Mirosław Gonera, Maria Pabiańczyk, Edward Siciński, Tadeusz Nowakowski, Stanisław Graczyk, Jan Kaźmierczak, Ireneusz Tarka, Ryszard Pawłowski, Jan Rakowski.

Tematyka rejonowych konferencji pedagogicznych skupiała się na zagadnieniach z psychologii, pedagogiki, socjologii oraz kwestiach związanych z nowatorstwem pedagogicznym i szeroko rozumianych problemach wychowawczych szkoły. Były również omawiane bieżące sprawy z życia politycznego, społecznego i gospodarczego kraju. Referentami byli miejscowi nauczyciele. Zdarzały się przyjazdy na konferencje pracowników nauki. W konferencjach rejonowych uczestniczyli przedstawiciele Oddz. Pow. ZNP, Inspektoratu Oświaty, Pow. Biblioteki Pedagogicznej, PKZP oraz często reprezentanci władz politycznych i administracyjnych powiatu.

Atmosfera tych konferencji była wyjątkowo życzliwa i koleżeńska. Odbywały się w coraz to innych szkołach. Dla miejscowego środowiska było to wielkie wydarzenie. Po części oficjalnej (ok. 5 godzin), odbywała się część towarzyska składająca się z obiadu a nawet zabawy. Niektóre ogniska organizowały konferencje wyjazdowe do Łodzi albo Warszawy. Rejonowe konferencje pedagogiczne stanowiły ważny czynnik integracji zawodowej, mobilizowały do pracy intelektualnej wszystkich nauczycieli. Oddział ZNP miał stały i bezpośredni kontakt ze wszystkimi nauczycielami w powiecie kilka razy w roku⁴².

Ważną formą działalności Związku była i jest organi-

zacja wycieczek oraz imprez kulturalnych. Najwięcej wyjazdów organizowały ogniska z Łęczycy i Ozorkowa. W 1961 r. z budżetu Oddziału ZNP dopłacono każdemu członkowi ZNP, uczestnikowi wycieczki, 50 zł albo 100 zł jeżeli koszt wycieczki przekraczał 200 zł na uczestnika. Zainteresowanie wycieczkami w kolejnych latach było duże. Oddział ZNP organizował liczne spotkania z aktorami teatrów łódzkich, literatami i pracownikami nauki. W latach 1960-1970 odbywały się spływy kajakowe organizowane przez TKKF „Boruciak” dla nauczycieli powiatu po jeziorach Warmii i Mazur, po Obrze, Nerze i Warcie. Odbywały się także festyny i zabawy wspólnie z wojskiem w Leźnicy Wielkiej i w Uniejowie. Duże zasługi przy ich organizacji mieli Halina i Marian Kaniewscy.

W końcu lat 60-tych drużyna żeńska w piłce siatkowej prowadzona przez Włodzimierza Lalka reprezentująca Oddział odnosiła sukcesy na szczeblu wojewódzkim rozgrywek.

Dobrze układała się współpraca Oddziału ZNP z Komendą Hufca ZHP w Łęczycy. Trzon kadry instruktorskiej stanowili nauczyciele: Ryszard Szmaja, Ryszard Podwysocki, Waław Skalski, Janina Kuś, Elżbieta Czerwińska i in.

Wczasy i wypoczynek nauczycieli oraz ochrona zdrowia stanowiły ważny element pracy Związku w powiecie. W okresie międzywojennym sprowadzało się to do organizowania krótszych wycieczek i wyjazdów do sanatorium. Już w 1949 r. Oddział wydał skierowania na wczasy i zorganizował kolonie dla dzieci nauczycielskich. W 1951 r. z wczasów skorzystało 75 osób. W latach sześćdziesiątych przeciętnie w roku mogło wyjechać 120 osób⁴³.

W latach siedemdziesiątych modne stały się tzw. „Wczasy pod gruszą”, które stanowiły uzupełnienie wczasów stacjonarnych. Znaczna część nauczycieli miała już własne samochody, co ułatwiało wędrowkę po kraju i świecie.

Wyjazdy na leczenie sanatoryjne i ambulatoryjne były realizowane przez Zarz. Okr. ZNP w Łodzi zgodnie z zaleceniami lekarskimi, z zasady bez większych problemów. Kasa Samopomocy istniała przy Zarz. Oddz. ZNP w Łęczycy już w okresie międzywojennym. Brak dokumentów uniemożliwia jej ocenę. Reaktywowana w 1945 r. „Samopomoc Koleżeńska” na rozpoczęcie działalności otrzymała od Oddziału kwotę 100 tys. zł. W maju 1949 r. powołano przy Oddziale ZNP nową „Kasę Zapomogowo-Pożyczkową” wg wymogów ZG ZNP, likwidując poprzednią. Skład Zarządu KZP był następujący: Zofia Chrzanowska – przewodnicząca, Ludwik Wencel – skarbnik oraz Ignacy Białek i Karol Krasnodębski. Następnym przewodniczącym PKZP został Roman Kittel i funkcję tę pełnił przez kilkanaście lat. Kasa udzielała nieoprocentowanych pożyczek, w tym na cele mieszkaniowe i przyznawała ok. 55-60 zapomóg rocznie (środki pochodziły z odpisu procentowego od kapitału). Trafiały głównie do najsłabiej sytuowanych emerytów. W 1975 r. liczba członków PKZP wynosiła ponad 1100 osób. Od 1949 r. do chwili obecnej było zaledwie kilka przypadków spłacania pożyczek przez poręczycieli⁴⁴.

W 1967 r. odbyły się obchody 50-lecia istnienia ZNP w powiecie łęczyckim. Z tej okazji w Ogniskach i Oddziale ZNP miały miejsce uroczyste zebrania sumujące dorobek minionego czasu. K. Klimek przysłał z tej okazji list gratulacyjny, gdyż nie mógł osobiście przybyć (zmarł 8 kwietnia 1969 r. w wieku 87 lat).

Ogłoszony przez ZG ZNP konkurs „Nasze Ognisko dobrze pracuje” i trwający od 1 września 1965 r. do 31 grudnia 1966 r. został przyjęty w powiecie z dużym zainteresowaniem i wzmoczoną działalnością. Podsumowanie dało następujące wyniki: I miejsce Ognisko Nr 2 w Łęczycy, II – Ognisko Nr 2 w Ozorkowie i Ognisko w Topoli Królewskiej, III – Ognisko Nr 1 w Łęczycy, Ognisko Nr 1 w Ozorkowie i Ognisko w Parzęczewie. Następna edycja konkursu trwała od 1 września 1967 r. do 31 grudnia 1968 r. Zwycięzcą na szczeblu powiatu znowu było Ognisko Nr 2 w Łęczycy.

W skali Okręgu Ognisko Nr 2 w Łęczycy w 1966 r. uplasowało się na trzecim miejscu, a w 1968 r. zajęło miejsce drugie. Prezesem Ogniska Nr 2 w Łęczycy był w tym czasie Leonard Puszczewicz, sekretarzem Ogniska Maria Sęczkowska⁴⁵.

W 1967 r. na funkcję sekretarza Oddziału wybrany został Stanisław Śnieg, długoletni kierownik szkoły, przewodniczący rejonu konferencyjnego, szanowany i lubiany kolega. Zaskarbił sobie uznanie wszystkich członków ZNP szczególnie emerytów.

Do 1964 r. w powiecie łęczyckim wybudowano ponad 20 szkół i przedszkoli. W latach 1965-1969 wybudowano szkoły podstawowe w Sługach i Górkach Pęcławskich, przedszkole i gmach Liceum Ogólnokształcącego w Łęczycy (ostatnia „tysiąclatka” w województwie), oddany do użytku 1 IX 1966 r. w LO dokonano wojewódzkiej inauguracji roku szkolnego z udziałem najwyższych władz województwa i powiatu. Obecni byli: J. Wichnik – kurator OSŁ i A. Łuczak – prezes Zarządu Okręgu ZNP Łódź - wojew.

W latach 1970-1975 oddano do użytku dalsze nowe szkoły podstawowe w Błoniu, Chorkach, Kadziłowej, Leźnicy Małej i Chociszewie. Rozpoczęła się budowa kompleksu oświatowego w Witonii – nowego budynku szkolnego, sali gimnastycznej i budynku mieszkalnego dla 15 rodzin nauczycielskich. Do końca 1975 r. udało się wybudować łącznie ok. 40 nowych obiektów szkolnych, co zaspokoiło potrzeby lokalowe oświaty w stopniu dobrym, za wyjątkiem Daszyny.

Razem ze szkołami budowano mieszkania dla nauczycieli. Część nauczycieli pracujących na wsi w oparciu o Uchwałę Rady Ministrów z 12 marca 1968 r. zaciągała nisko oprocentowane kredyty, które były spłacane należnym dodatkiem mieszkaniowym, a po 10 latach umarzane. Szacuje się, że w ten sposób około 50 rodzin nauczycielskich pozyskało niezależne, wygodne i własne mieszkania. Część starszych nauczycieli lokowała swe „oszczędności życia” w spółdzielniach mieszkaniowych w Łęczycy, Zgierz, Łodzi i Kutnie, aby po przejściu na emeryturę tam zamieszkać.

W kwietniu 1969 r. Zjazd powołał nowy Zarząd Oddziału na czele z T. Gałązką jako prezesem. W kwietniu

1972 r. tuż przed reorganizacją ruchu związkowego odbył się zjazd delegatów. Na funkcję prezesa Oddziału wybrano Włodzimierza Lalka⁴⁶.

W 1973 r. został zlikwidowany Oddział Powiatowy ZNP. Likwidacji uległy także Zarządy Okręgowe. W miejsce oddziałów ZNP powstały w każdej gminie (mieście) rady zakładowe podporządkowane bezpośrednio Zarządowi Głównemu ZNP. Było to ogromne rozdrobnienie ruchu związkowego i jego znaczące osłabienie. Była to narzucona struktura organizacyjna. Powstałe w 1972 r. gminy miały znacznie większe kompetencje. Koordynacją pracy i nadzorem pedagogicznym placówek oświatowych w mieście zajmował się inspektor oświaty, w gminach gminny dyrektor szkół (inspektor oświaty).

Przewodniczącą Rady Zakładowej ZNP w Łęczycy w latach 1973-1979 była Wiesława Tomczyk.

V. ZNP w latach 1975-2005

W 1975 r. zlikwidowane zostały powiaty i utworzono 49 województw. Miasto Łęczycza i gminy Daszyna, Góra Św. Małgorzaty, Łęczycza, Piątek i Witonina weszły w skład województwa płockiego; miasto Ozorków i gmina Ozorków oraz Parzęczew znalazły się w województwie łódzkim; Grabów i Świnice Warckie weszły w skład województwa konińskiego. Więzy między nauczycielami zostały ograniczone i rozluźnione. Zlikwidowano konferencje rejonowe. Rada Zakładowa ZNP w Łęczycy wspomagała działanie Komisji Historycznej, której przewodniczył F. Jaszczak oraz Sekcję Emerytów, której przewodniczyła J. Rejment, później Zofia Dominiczak. Wcześniej przewodniczącym Sekcji Emerytów był Z. Karolakowski.

W 1979 r. na przewodniczącego Rady Zakładowej ZNP został wybrany H. Wójcik. W gminie Łęczycza funkcję przewodniczącego Rady Zakładowej ZNP pełnił Włodzimierz Wdowiak.

Stan wojenny w 1981 r. spowodował zawieszenie działalności związkowej. W dniu 24 XI 1982 r. 14 nauczycieli m. Łęczycy zawiązało Komitet Założycielski ZNP i wystąpiło z wnioskiem do sądu o rejestrację związku. Postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w Płocku wpisano do rejestru ZNP m. Łęczycy, skupiający pracowników oświaty. 20 I 1983 r. odbyło się ogólne zebranie nowych członków. Prezesem Zarządu ZNP m. Łęczycy została Krystyna Wichnowska. 27 XII 1983 r. Zarząd ZNP m. Łęczycy wystąpił do Sądu Wojewódzkiego w Płocku o wykreślenie z rejestru związków zawodowych ZNP m. Łęczycy i zarejestrowanie go jako ogólnokrajowego ZNP. Pozytywna decyzja zapadła już 31 XII 1983 r.⁴⁷

W maju 1986 odbyło się zebranie delegatów, na którym wybrano Irenę Jerchę na prezesa Oddziału ZNP w Łęczycy. Od stycznia 1988 miasto i gmina Łęczycza zostały połączone w jedną jednostkę administracyjną. Kolejne Zjazdy delegatów były już wspólne. Wybierano kolejne Zarządy Oddziału ZNP w Łęczycy, których prezesem była I. Jercha, wiceprezesem Anna Zarachowicz. W 2001 r. Rady Zakładowe ZNP w Grabowie, Daszynie, Witonii i Świnicach Warckich przekształciły się w Ogniska i wyraziły akces przynależności do Oddziału ZNP w Łęczycy, a od 1 I 2003 r. Ognisko Zespołu Szkół Me-

chanizacji Rolnictwa w Piątku. W czerwcu podjęto na posiedzeniu Oddziału uchwałę o zmianie nazwy na Oddział Powiatowy ZNP w Łęczycy.

Wg stanu na dzień 31 XII 2003 r. Oddział ZNP w Łęczycy skupia 21 ognisk. Funkcjonuje Oddziałowa Sekcja Emerytów i Rencistów ZNP. Od 2002 r. przewodniczy jej Czesław Estal. Wśród członków ZNP jest 395 osób pracujących, w tym 294 nauczycieli oraz 125 emerytów. Uzwiązkowanie Oddziału wynosi 43,6%. Najwyższe jest w Świnicach Warckich i Daszynie po 70%⁴⁸.

Prezesami Ognisk, które weszły w skład Oddziału ZNP w Łęczycy są:

Ognisko ZNP w Grabowie – Mirosława Popławska,
Ognisko ZNP w Daszynie – Maria Lisiecka,
Ognisko ZNP w Świnicach Warckich – Kazimierz Kęska,
Ognisko ZNP w Witoni – Jolanta Pawlak,
Ognisko ZNP ZSMR w Piątku – Mirosław Żurek.

Jako samodzielne pozostały: Oddział ZNP w Górze Św. Małgorzaty – prezes Iwona Kuzańska i Oddział ZNP w Piątku – prezes Andrzej Błewązka. W obydwu tych oddziałach członkami ZNP jest 90 osób, w tym 70 nauczycieli. Liczba nauczycieli emerytów – 2 osoby. W chwili obecnej Oddział ZNP w Łęczycy skupia swą uwagę na współpracy z samorządami, opiniuje uchwalane regulaminy wynagradzania pracowników oświaty, zajmuje się szeroko rozumianą ochroną prawną, przeciwdziała bezrobociu w przypadku likwidowanych placówek oświatowych, prowadzi dla swoich członków szkolenia w zakresie przepisów dotyczących awansu zawodowego nauczyciela, uczestniczy w pracach komisji ds. awansu zawodowego i wyboru dyrektora placówki. Organizuje spotkania emerytów i czynnych nauczycieli. Ze względów finansowych Związku, nauczycieli i emerytów z trudem dochodzą do skutku wyjazdy do teatru i wycieczki krajoznawcze.

Z kronikarskiego obowiązku jeszcze kilka informacji. Pierwsza – Inspektorami szkolnymi w latach 1968-1975 byli: Tadeusz Wasiak, Bogdan Zduńczyk i Tomasz Szewc; druga – członkowie ZNP powiatu łęczyckiego wypełniali ważne funkcje oświatowe – Leopold Chrzanowski, wicekuratora Okręgu Szkolnego Łódzkiego (1957-1960), Jan Sroka (b. nauczyciel Seminarium Nauczycielskiego w Łęczycy), prezesa Zarządu Okr. ZNP w Łodzi-wojew. w latach pięćdziesiąt ub. w., Henryk Wójcik, wiceprezesa (1962-1966) i prezesa Zarz. Okr. ZNP Łódź-wojew. (1966-1969), Tadeusz Wasiak wiceprezesa Zarz. Okr. ZNP Łódź-wojew. (1969-1973), trzecia: inspektorami oświaty w Łęczycy w latach 1975-1990 byli: Jerzy Szymański, Henryk Wójcik, Zbigniew Borowy, Czesław Estal; w gminach koordynatorami oświaty byli gminni dyrektorzy szkół a następnie gminni inspektorzy oświaty; czwarta: począwszy od 1990 r. do chwili obecnej nadzór nad szkołami i placówkami oświatowymi wypełnia kurator oświaty (szczebel wojewódzki).

Transformacja ustrojowa i zachodzące zmiany po roku 1989 spowodowały zasadnicze zmiany w funkcjonowaniu szkół i placówek oświatowych. Już od 1990 r. prowadzenie przedszkoli znalazło się w gestii gmin. W latach 1985-1987 gminy stały się organami prowadzącymi szkolnictwo podstawowe. Po reformie admini-

stracyjnej kraju powiat stał się organem prowadzącym szkoły średnie, ośrodki szkolno-wychowawcze i poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Nadzór pedagogiczny sprawuje kuratorium oświaty. Począwszy od 1990 r. następuje niż demograficzny. Liczba dzieci w placówkach oświatowych maleje. Wprowadzana od 1999 r. reforma oświaty wymusza zmiany w sieci szkolnej. Utworzony w 1999 r. powiat łęczycki jest znacznie mniejszy od istniejącego do 1975 r. obszar jego wynosi 774 km² i zamieszkuje go ponad 50 tysięcy ludzi. Wszystkie te okoliczności spowodowały likwidację części przedszkoli i szkół. Na dzień 31 XII 2004 r. znajdowały się 3 przedszkola w Łęczycy (likwidacja 2) i po jednym w Górze Św. Małgorzaty, Piątku i Świnicach Warckich. Dzieci 5 i 6-letnie znalazły się w oddziałach „zerowych” tych szkół podstawowych, gdzie nie ma przedszkoli. Zlikwidowano na terenie powiatu ponad 20 szkół podstawowych z mniejszą liczbą dzieci i klasami łączonymi. W mieście Łęczycy z czterech szkół podstawowych pozostały dwie. Nauka w szkole podstawowej kończy się na klasie szóstej. W mieście i każdej gminie utworzono jedno gimnazjum. W pejzaż krajobrazu powiatu wpisały się autobusy szkolne zwane „gimbusami”, które dowożą dzieci do szkół podstawowych i gimnazjów. Powiat prowadzi Liceum Ogólnokształcące w Łęczycy, Zespół Szkół Zawodowych Nr 1 i Nr 2 w Łęczycy, Zespół Szkół Mechanizacji Rolnictwa w Piątku, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Łęczycy i w Stemplewie, Bursę Szkolną w Łęczycy oraz Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną w Łęczycy. Likwidacji poddano Zasadniczą Szkołę Rolniczą w Łęczycy, Grabowie, Świnicach Warckich i Witoni. Nauczyciele, którzy legitymowali się 30 letnim stażem pracy skorzystali z emerytur. Część podjęła pracę w innych szkołach. Pozostali znaleźli się poza zawodem nauczycielskim. Poziom wykształcenia nauczycieli jest zgodny z wymaganiami zreformowanej szkoły. Ponad 90% legitymuje się wykształceniem wyższym, dalsi w najbliższym czasie studia ukończą lub przejdą na emeryturę. Proces doskonalenia zawodowego odbywa się w szkole i na studiach podyplomowych. Można z całą stanowczością powiedzieć, że postulat Sejmu Nauczycielskiego z 1919 r. oraz dążenia Związku Nauczycielstwa Polskiego, aby nauczycieli kształcić w szkołach wyższych został wypełniony. Bogata i złożona działalność ZNP dobrze służyła nauczycielom, polskiej oświacie i kulturze.

Począwszy od 1990 r. następuje marginalizacja związków zawodowych w Polsce. Szczególnie dotyczy to Związku Nauczycielstwa Polskiego. Zlikwidowane zostały rejonowe konferencje pedagogiczne. Wczasy, kolonie dla dzieci oraz leczenie uzdrowiskowe znalazły się poza Związkiem, Pracownicze Kasy Zapomogowo-Pożyczkowe nie są agendami Związku. W swej 100-letniej tradycji Związek Nauczycielstwa Polskiego był nie tylko związkiem zawodowym pracowników oświaty, ale również współtwórcą systemu oświaty, doskonalenia zawodowego nauczycieli, współuczestniczył w tworzeniu modelu wychowania dzieci i młodzieży.

Ten jubileusz zmusza do refleksji nad przebytą drogą dziejową i miejscem Związku Nauczycielstwa Polskiego i jego wszystkich ogniw w tworzonej rzeczywistości.

PRZYPISY

- 1 M. Walczak, *ZNP wczoraj i dziś*, Warszawa 1968, s. 10-11.
- 2 J. Zarębski, *Szkoła Pedagogiczna w Łęczycy*, maszynopis MBP Łęczycy, s. 37.
- 3 M. Walczak, *ZNP wczoraj i dziś*, Warszawa 1968, s. 13-15
- 4 Tamże, s. 40-85.
- 5 Łęczycyca, *Monografia Miasta do 1990 roku*, red. R. Rosin, Łęczycyca 2001, s. 341.
- 6 J. Zarębski, *Szkoła Pedagogiczna w Łęczycy*, maszynopis MBP Łęczycy, s. 45.
- 7 Tamże, s. 56.
- 8 „Kalendarz Nauczycielski 1967/68”, Warszawa 1967, s. 112.
- 9 Łęczycyca, *Monografia Miasta do 1990 roku*, red. R. Rosin, Łęczycyca 2001, s. 341, Kutno. Dzieje Miasta, red. R. Rosin, Warszawa-Łódź 1984, s. 225.
- 10 R. Pawłowski, *Działalność ZNP w pow. łęczycyckim w l. 1945-1975*, Maszynopis, UMK Toruń, s. 16-17.
- 11 Tamże, s. 18.
- 12 Tamże, s. 18.
- 13 AZG ZNP, sygn. 2/166, sprawozdanie z działalności Ogniska Łęczycyca, r. 1929.
- 14 Tamże, sprawozdanie z działalności Ogniska Góra Św. Małgorzaty, r. 1922.
- 15 Tamże, sprawozdanie z działalności Ogniska, r. 1923.
- 16 Tamże, sprawozdanie z działalności Ogniska, r. 1927.
- 17 R. Pawłowski, *Działalność ZNP w pow. łęczycyckim w l. 1945-1975*, Maszynopis, s. 25.
- 18 Łęczycyca, *Monografia Miasta do 1990 roku*, red. R. Rosin, Łęczycyca 2001, s. 399.
- 19 *Z działań ZNP*, „Ziemia Łęczycycka”, 1934, nr 20, s. 5.
- 20 IV Zjazd Delegatów Ognisk ZNP w Łodzi, Z.Ł., 1933, nr 19, s. 399.
- 21 AZG ZNP, sygn. 2/166, sprawozdanie z działalności Ogniska Łęczycyca, r. 1937.
- 22 R. Pawłowski, *Działalność ZNP w pow. łęczycyckim w l. 1945-1975*, s.24-25.
- 23 Tamże, s. 26.
- 24 Łęczycyca, *Monografia Miasta do 1990 roku*, red. R. Rosin, Łęczycyca 2001, s. 464.
- 25 T. Jaimużna, *Tajne nauczanie na Ziemi Łódzkiej*, Warszawa 1977, s. 153.
- 26 Łęczycyca, *Monografia Miasta do 1990 roku*, red. R. Rosin, Łęczycyca 2001, s. 454-56.
- 27 Tamże, s.579.
- 28 R. Pawłowski, *Działalność ZNP w powiecie łęczycyckim w l. 1945-1975*, s. 39-41.
- 29 Łęczycyca, *Monografia Miasta do 1990 roku*, red. R. Rosin, Łęczycyca 2001, s. 580.
- 30 Tamże, s. 581.
- 31 Tamże, s. 583.
- 32 R. Pawłowski, *Działalność ZNP w powiecie łęczycyckim w l. 1945-1975*, s. 43.
- 33 Tamże, s. 44-46.
- 34 Tamże, s. 48.
- 35 Z.Ł., 1961, nr 8, s. 9.
- 36 Z.Ł., 1961, nr 11, s. 6.
- 37 R. Pawłowski, *Działalność ZNP w powiecie łęczycyckim w l. 1945-1975*, s. 55-56.
- 38 Łęczycyca, *Monografia Miasta do 1990 roku*, red. R. Rosin, Łęczycyca 2001, s. 596.
- 39 R. Pawłowski, *Działalność ZNP w pow. łęczycyckim w l. 1945-1975*, s. 56.
- 40 Tamże, s. 56.
- 41 Tamże, s. 58.
- 42 Tamże, s. 70-75.
- 43 Tamże, s. 94-99.
- 44 Tamże, s. 100-105.
- 45 Biuletyn Organizacyjny Zarządu Okr. ZNP w Łodzi, 1969, s. 19-21.
- 46 R. Pawłowski, *Działalność ZNP w powiecie łęczycyckim w l. 1945-1975*, s. 61.
- 47 Archiwum Zarządu Oddz. Pow. ZNP, Łęczycyca.
- 48 Archiwum Zarządu Oddz. Pow. ZNP, Łęczycyca.

Redakcja *Notatek Płockich* informuje Autorów, że publikacje artykułów i rozpraw w naszym piśmie zamieszczamy po uprzednim uzyskaniu pozytywnych recenzji